

Izidors Gercāns, dzimis 1898.gadā, ...

2000.gada septembra foto

"Neviens ārsts netic, ka viņam tik daudz gadu," ar labestīgu smaidu saka sieva Skaidrīte, viesmīlīgi aicinot uz Izidora istabu Purvciema dzīvoklī. Viņu sastopu ar jauneklīgu ieinteresētību klausāms radio ziņas. Turpat uz galda pa rokai atrodas kaudzīte preses. Pašā virspusē — Preiļu rajona laikraksts "Novadnieks", kur informācija par dzimto pusi.

Izidors, kas iesoļojis 103. mūža gadā, pārsteidz ar savu aso dzīves uztveri, savdabīgu humorīgu un labo atmiņu. Gadskaitļus viņš atceras precīzi un skaitļu matemātiskajos labirintos joprojām jūtas drošs un pārliecināts. Vien satraucas, ka mūža atmiņu kamolu tīnot, reizēm doma nosprūk kā vaļņgāk palaiests pavediens.

Izidors bija skolotājs. Mācīja dažādas priekšmetus, bet pašam saistošākā likās matemātika. Skaitļi ir viņa mūža aizraušanās. Arī tagad viņš matemātiskās darbības spēj pārvērst interesantā un saistošā spēlē.

"Skatieties, sareizināsim 13x12! Dabiet: 3x2=6; tad saskaitiet 13+2=15; pieļieciot 0, būs 150; pieskaitiet 6; iznāk 156. Nu, vai ir pareizi?" gandarīts jautā.

Izidors Gercāns dzimis un mūža lielu daļu pavadījis Līvānu apkaimē, Baznīcas kristāmgārmatā, kā pats skaidro, krieviski ierakstīts, ka 1898.gada 9.aprīlī (tagad — 21.aprīlī) Dārtai un Pēterim piedzimis dēls Izidors Dzerčāns (Изаидор).

Tāču krievu valodā neierastais "dz" un "c" vēlāk pārtāpis par "g" un "c", tā radies uzvārds Gercāns. Kā pārliecinājos sarunas gaitā, Izidors ar interesi pievēršas vietvārdu un personvārdu cilmes sakarību meklēšanai un izcelšanās īpatnību skaidrojumiem. Arī par savu vārdu viņam ir skaidrs — grieķu valodā *Isos* — ēģiptiešu mitoloģijā dzīvības dieviete Izīda + *dōron* — dāvana.

Gercānu ģimenes bērni Rozālija, Jadvīga, Cecēlija, Izidors un Aloīzs 1904. gadā palika bez tēva. Sešgadīgais zēns tajā laikā mocijies plaušu karsona murgos, kad māte saukusi: "Ceļies, Izidoriņ, tēvs mirst!" Mājas saimnieka rūpes pēc tēva nāves uzņēmās brālis Aloīzs, kas bija 17 gadus vecāks par Izidoru. Mazajam zēnam citi pienākumi — jāiet ganos. Tas nozīmē, ka jāceļas ļoti agri un jātiek galā ar nepaklausīgām cūkām, aitām un govīm. Ganu gaitām gan ir arī sava burvība — tiek iegūti draugi — kaimiņmāju gani. Ar draugiem interesantāk un jautrāk. Izidors atceras, kā viņi, vairāki zeperi, zaļumballes plačī caur meijām vērojuši, kā puīši un meitas dejo. Viņiem gan bijušas citas intereses. "Toreiz bija iecienītas konfektes "Lapcakte", bet uz to patīrēšiem uzzīmēti kreici, piķi, erci un kīravī. Deju plačī tādū daudz. Izlēmu, ka ceļšos agri un atnāksū tos salasīt. Taču laikam biju aizgulējies. Aizeju, bet vairs neviens. Vēlāk ieraudzīju tos pie kaimiņu drauga Pētera. Spēlējam ar tiem. Bet sirds tomēr spēja, ka biju nogulējies," atceras sīmais kungs.

izkopts, piesējis ar vīzu auklu un riņņojis uz vienas kājas turpat pie mājas pa līci.

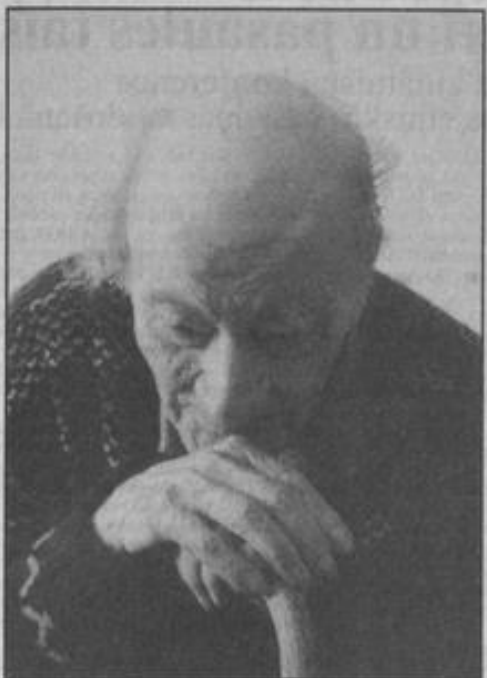
1914. gadā, kad Izidors pabeidza skolu, bija sācijas Pirmais pasaules karš. Aloīzu iesauca armijā, 33. Smoļenskas kājnieku vienībā. Bet Izidors nolēma doties peļņā uz Krieviju. Kāds no kaimiņos dzīvojošiem krievu virsniekiem iedevs vēstuli — lai aizvedot to uz Petrogradu viņa labam paziņam, kurš palīdzēšot sameklēt darbu. Aizņēmies piedesmit rubļus ceļam, uzņēmīgais jauneklis devies kājām uz Atasienu, lai tālāk turpinātu ceļu ar vilcienu.

Petrogradā dabūjis darbu metalurģiskajā rūpnīcā. Smagi strādājis, bet nepelnījis labi. "Par mēneša algū (apmēram 400 rubļiem) nopirku ziemas mēteļi: karakula krāga, drapa drēbe, silts vaļellns," dižojas Izidors. Taču sākusies revolūcijas dūnoņa. 1918. gada pavasarī mucis atpakaļ uz Latviju. Griba skoloties nebija izdzisusi. "Vasarā, siena laikā, reiz garām iedams, kaimiņš Lāčķāju Donats pateica, ka Daugavpīlī būšot skolotāju sagatavošanas kursi. Es tūlīt bez šaubšanās taisijos ceļā. Jāsojo vairāk par 70 kilometriem, vilcienu negāja. Biju sapucējies gan, bet kurpes sāka spiest. Pārmetu tās pār plecu un tā soļoju līdz Daugavpīlī. Sievieši gar mājas stūriem noskatījās vien: kas tas pat savdnieku — melns katliņš galvā, šlīpse, bet ...plīkām kājām," atceras Izidors.

Vasaru sabijis kursos un ar 1918. gada 1.oktobri nosūtīts strādāt par skolotāju Līvānu pagasta Lāču skolā. Tā atradās Liepnieku Jāzepa mājā. "Vienā galā dzīvoja saimnieks, otrā — saime, bet vidū — klase un mana istaba ar gultu un galdiņu. Mācību grāmatu — nekādu. Vienīgi lūgšanu grāmatas un kalendāri, drukāti Viļņa. Skolēni dažādi — cits pavisam liels, cits — mazs, skolotājs — jauns. Bet tak kaut kā mācījāms," smeļ toreizējais skolmeistars.

Taču drīz vien Izidors pret paša gribu līdz ar sarkanarmiešiem nonāķ Krievzemē. Karačevā viņa divizons tiek izformēts. Jauneklis izmanto jebkuru iespēju mācīties un dodas uz Maskavu Kara akadēmijas kursos studēt saimniecības lietas. Cetru mēnešu kursos klausījies profesora Zavadska lekcijas un Nikolajs Buharins esot ievadījis komunisma teorijās. Lielajā teātrī bijusi izdevība noklausīties padomju liddera Leva Trocka runu un vaigā redzēt un dzirdēt slaveno krievu dziedātāju Fjodoru Šalajinu.

1921. gada pavasarī atgriezies Latvijā, atkal citīgi turpina papildināt zināšanas dažādos skolotāju kursos. Rudenī viņš kļuva par Līvānu sešklasīgās pamatskolas skolotāju. Te sastapa un 1925. gadā apprecēja savu kolēģi Oļgu Treiloni. Kad ģimene jau bija sakupļojusi un bērni ievadīti izglītošanās ceļos, liktenis trešo reizi iemet Izidoru plašajā Krievzemē. 1949. gada 25. martā abi ar sievu tika izvesti uz Tomskas apgabalu.

Kopā ar Skaidrīti — jau 46 gadus

gulēja," atceras sirmais kungs.

1907. gadā viņš pirmo reizi vēra Līvānu pagastskolas durvis. Pie varenās divstāvu akmens celtnes bijusi plāksne ar uzrakstu "Ливенской школы основатель". Visas mācības notika krievu valodā. Skolotājs Vladimirs Andrejevičs Viļmans bijis jelgavnieks, bet skolā runājis tikai krieviski. "Kad kādas divas nedēļas biju apmeklējis skolu, krieviski mācēju divus vārdus "kora" ("kad") un "ecar" ("ja"). Ne māte, ne māsa neprata ne lasīt, ne rakstīt, tā ka uz palīdzību nebija ko cerēt. Brālis gan bija kādu pusotru gadu gājis skolā, reizrēķinu prata, bet viņš bija aizņemts saimniecības darbos," saka Ildars. Tā aizriņķojuši trīs gadi, ziemas — skolā, vasaras — ganos. Kaut Aloīzs Isti nav griebejis skolot tālāk, māte uzstājusi: "Ildorīgu vajag laist skolā, un viss." Zēns turpina mācīties četrus kilometrus attāļajā Līvānu pilsētas skolā.

Kā lielākoties tolaik Latgalē, arī Gercāni dzīvojuši trūcīgi. Kad ziemā uz Dubnas upes cīti skolēni slidojuši, Ildoram bijis jāpaliek malā, jo slidu nav bijis. Bet ko viņš? Uztaistījis vienu slidu no vecas

sievu tika izvesti uz Tomskas apgabalu. Asino stacijā visus sadzinuši lielā telpā un "devuši svētību", teikusi, ka viņi kā nevēlami pilsoņi izsūtīti uz mūžu. Krievijā bijasi neiedomājama nabadzība un darbaroku trūkums. Ildors ik dienas gāja kolhoza darbos, saņēma 0,5 kg maizes. To dalīja ar sievu, kas sirdskaites dēļ nespēja veikt smagos lauku darbus. Liels prieks bijis, kad Jūnijā Daugavpils apriņķa grāmatvede atsūtījusi algu par martu un atvaļinājuma naudu — ar pieciem tūkstošiem. Nu tirgū varējis par 30 rubļiem kilogramā nopirkt speķi, ko likt uz maizes šķēles.

Izsūtītā likteni pieredzēja arī dēls Roberts Ringolds, otrā kursa fizikas un matemātikas specialitātes students, un meita Anna. N. Draudzīpas ģimnāzijas skolniece. Viņi nonāca Amūrā. Olgas sirds šos smagos apstākļus neizturēja, un pēc mammas nāves bērni ar lielām pūlēm dabūja atļauju atsaukt tēvu pie sevis. Tur bija vieglāk, padomju saimniecība taču, vismaz kaut kādu algu maksāja.

Gercānu ģimeni sāka vajāt, kad vecākais dēls Benjamins aizgāja mežabrāļos. Deviņpadsmitgadīgo jauneklī noš-

va 1945.gadā. Tagad pie Līvāniem, Lukstu plavās, izveidota piemēģas vieta nogalinātajiem cīnītājiem.

Ildors, viņa bērni un Skaidrīte no izstājuma atgriezās 1956.gadā. Skaidrīte nu jau 46 gadus ir kopā ar viņu iedienas darbos, rūpēs un priekos. To laimes sajūta, kad Ligo dienā atkal stāvējusi uz Latvijas zemes, viņa atceras ar dziļu aizkustinājuma asaru mirdzumu.

"Paps bija stingrs skolotājs", stāsta meita. "Kad viņš bija klāsē, mūsu varēja dzirdēt. Bet iemācīja gan pamatīgi." Anna, ģimenē no draugu pulkā saukta par Anitu, pati visu mūžu strādājusi par skolotāju. Mācījusi vācu valodu nekārtienes lauksaimniecības tehnikumā. Pati beigusi universitāti. Kad jautāja, vai nav mantojusi interesi par matemātikā, viņa smeja: "Esmu neizdevies matemātiķis. Tādu nevēģu paps nespēja izturēt." Rēģināšanas sakarības Anitai līdzējusi sāprast mamma, kas bija ieguvusi tiem laikiem ļoti labu izglītību — beigusi komercskolu un ģimnāziju. Kad mammai nav bijis

vaļas, skološana matemātikā tikusi uzziņēta brālim." Viņš daudz neuztraucās, sēdēja blakus un lasīja grāmatu. Bet es tik nervozi virpināju un graužu zīmali, nespēdama artisināt uzdevumus," stāsta Anita. Brāli, ģimenē mīļi sauktu par Ringu, mēģa atceras ar īpašu siltumu: "Par tajā briesmās brīdī, kad mūs izveda, visvairāk baidījies, ka tikai nenoskīr no brāļa. Kad redzēju, ka būsīm kopā, vairs ne no kā nebija bail, jutos droši."

Ringolda nāve 1998.gadā ir vēl sāpīga brūce visiem, protams, arī Ildoram. Savukārt lielākais prieks — par Ringolda dēliem Cerņi un Visvaldi, kuri nu saimnieko Līvānos. Visvaldis Gercāns ir Līvānu novada domes priekšsēdētājs. Saimniekošanas prasme un tieksme pēc izglītības šai dzimtai, šķiet, ir ģēnos. Vecitēva brālis Aloīzs gadsimta sākumā, 1910.gadā, kļuva par pagasta vecāko. Bet vecāsmātes vecāki, uzpē-

mīgi un gudri saimniekodami, tikusi pie tādas turības, ka varējuši nopirkt Meņķu muižu Līvānu tuvumā.

Ar Latvijas pašreizējās valdības saimniekošanu I.Gercāns gan nav apmierināts un par politiķiem izsaka ne visai glaimojoši. Saimnieku neesot, tik izsaimniekotāju daudz. "Tas, vai tu kaut ko zini, ir mazā vērtē, galvenais — stāģies tik partijā, un kļūst par ministru!" tā Ildors. Kā pašam savulaik izdevis no partijas būšanām vaļā tikt? Kad uzstājusi, viltīgi atteicis. "Tagad strādnieki ir izglītoti, ja ko jautās, nepatīst izskaidrot."

Pašreizējos notikumus Ildors analizē ar skaidru prātu un sāpi par savas zemes, Latvijas, likteni. Viņa bagātā mūža pieredze lai ir noderīgs avots mazdēlam Visvaldim, rūpējoties par Līvānu novada izaugsmi!

Dace Bebre,
"LV" nozares redaktore

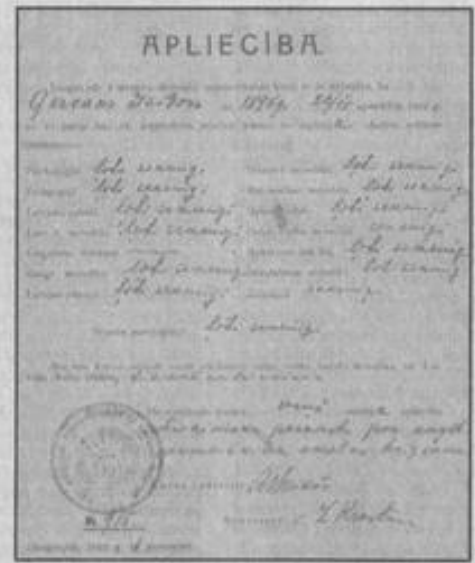
Mūsdienu foto: Vilhelms Mihailovskis
Vēstures licības: no ģimenes albuma

Pašos spēka gados Līvānos pirms 60 vasarām

"Mammuciņ un papuciņ no meitas Skaidrītes. Amūra 1955.gadā."

Ildors mācīja bērnus arī Amūras apgabalā izsūtīto latviešu celtajā skolā

1922.gada apliecība par 3 mēnešu skolotāju kursu beigšanu un Izglītības ministrijas Skolu departamenta 1930.gada apliecība par to, ka Ildors Gercāns ir pilntiesīgs skolotājs

1922.gada apliecība par 3 mēnešu skolotāju kursu beigšanu un Izglītības ministrijas Skolu departamenta 1930.gada apliecība par to, ka Ildors Gercāns ir pilntiesīgs skolotājs